Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
MACIEJA SZPUNARA
przedstawiona w dniu 2 maja 2018 r.[1]

Sprawa C-214/17

Alexander Mölk
przeciwko
Valentinie Mölk

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Oberster Gerichtshof (Austria)]

Odesłanie prejudycjalne – Współpraca sądowa w sprawach cywilnych – Protokół haski o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych – Alimenty – Sytuacja, w której wierzyciel i dłużnik alimentacyjny mają miejsce zwykłego pobytu w różnych państwach członkowskich – Powództwo dłużnika o obniżenie wysokości alimentów – Określenie prawa właściwego

I. Wprowadzenie

1. Niniejsze odesłanie prejudycjalne jest drugim w kolejności, w którym Oberster Gerichtshof (sąd najwyższy, Austria) zwraca się do Trybunału o dokonanie wykładni protokołu haskiego z 2007 r.[2]

2. Tym razem wątpliwości sądu odsyłającego dotyczą wykładni art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. Przepis ten przewiduje, że jeśli wierzyciel występuje z żądaniem dotyczącym świadczeń alimentacyjnych przed organ państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, prawem zasadniczo właściwym dla zobowiązania alimentacyjnego jest prawo państwa organu orzekającego w danej sprawie (lex fori).

3. Sąd odsyłający dąży do wyjaśnienia, czy lex fori znajduje zastosowanie także w postępowaniu wszczętym z inicjatywy dłużnika. Wątpliwości sądu odsyłającego, których dotyczy niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, zrodziły się na kanwie postępowania prowadzonego przed organem miejsca zwykłego pobytu dłużnika, w którym ten dłużnik domaga się obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych, które zostały wcześniej zasądzone na podstawie prawa państwa miejsca zwykłego pobytu dłużnika w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela.

1 Język oryginału: polski.

2 Treść protokołu stanowi załącznik do decyzji Rady 2009/941/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Protokołu haskiego z dnia 23 listopada 2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych (Dz.U. 2009, L 331, s. 17, zwany dalej „protokołem haskim z 2007 r.”). Pierwsze odesłanie prejudycjalne dotyczyło stosowania art. 4 ust. 2 protokołu haskiego z 2007 r. w postępowaniu, w którym wierzyciel dochodził świadczeń alimentacyjnych za okres wsteczny, poprzedzający wszczęcie tego postępowania. Odesłanie to oczekuje na rozstrzygnięcie Trybunału. W dniu 30 stycznia 2018 r. przedstawiłem opinię w tej sprawie. Zobacz moja opinia w sprawie KP (C-83/17, EU:C:2018:46). Co ważne, w odróżnieniu od niniejszego odesłania prejudycjalnego w sprawie KP chodziło o sytuację, w której doszło do zmiany miejsca zwykłego pobytu jednej ze stron zobowiązania alimentacyjnego w okresie mającym znaczenie dla rozstrzygnięcia dotyczącego świadczeń alimentacyjnych.

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

1. Protokół haski z 2007 r.

4. Artykuł 3 ust. 1, art. 4 ust. 1 lit. a) oraz art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. stanowią:

„*Artykuł 3*

Ogólna właściwość prawa

1. Zobowiązania alimentacyjne podlegają prawu państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu, chyba że niniejszy protokół stanowi inaczej.

[…]

Artykuł 4

Szczególna właściwość prawa uprzywilejowująca niektórych wierzycieli

1. Poniższe postanowienia mają zastosowanie w przypadku zobowiązań alimentacyjnych:

a) rodziców na rzecz ich dzieci;

[…].

3. Niezależnie od artykułu 3, jeśli wierzyciel wytoczył powództwo przed właściwym organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, stosuje się prawo miejsca organu orzekającego w sprawie. Jeżeli jednak wierzyciel nie jest w stanie uzyskać na mocy tego prawa świadczeń alimentacyjnych od dłużnika, stosuje się prawo państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu.

[…]”.

5. W myśl art. 7 ust. 1 protokołu haskiego z 2007 r., zatytułowanego „Wybór prawa właściwego do celów konkretnego postępowania”:

„Niezależnie od artykułów 3–6 [protokołu haskiego z 2007 r.] wierzyciel alimentacyjny i dłużnik mogą wyłącznie na użytek konkretnego postępowania w danym państwie wyraźnie wybrać prawo tego państwa jako prawo właściwe dla zobowiązania alimentacyjnego”.

6. Z kolei według art. 8 ust. 1 lit. b) protokołu haskiego z 2007 r., zatytułowanego „Wybór prawa właściwego”, niezależnie od artykułów 3–6 tego protokołu wierzyciel alimentacyjny i dłużnik mogą w każdym momencie wybrać jako prawo właściwe dla zobowiązania alimentacyjnego prawo państwa, w którym jedna ze stron ma miejsce zwykłego pobytu w chwili wyboru.

2. Rozporządzenie nr 4/2009

7. Przepisy dotyczące właściwości międzynarodowej w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych zamieszczone zostały w rozdziale II („Jurysdykcja") rozporządzenia nr 4/2009[3]. Wśród nich wiodącą rolę pełni art. 3 tego rozporządzenia, zatytułowany „Przepisy ogólne", który stanowi:

„Sądami, które mają jurysdykcję do rozpoznania spraw dotyczących zobowiązań alimentacyjnych w państwach członkowskich, są:

a) sąd zwykłego miejsca pobytu pozwanego; lub

b) sąd zwykłego miejsca pobytu wierzyciela; lub

[…]".

8. Według art. 5 rozporządzenia nr 4/2009, zatytułowanego „Jurysdykcja wynikająca ze stawienia się pozwanego przed sądem":

„Niezależnie od jurysdykcji wynikającej z innych przepisów niniejszego rozporządzenia sąd państwa członkowskiego uzyskuje jurysdykcję, jeżeli pozwany wda się w spór przed tym sądem. Zasada ta nie ma zastosowania, jeżeli pozwany wdaje się w spór w celu podniesienia zarzutu braku jurysdykcji".

III. Stan faktyczny sporu stanowiącego przedmiot postępowania głównego

9. Alexander Mölk, będący dłużnikiem w ramach zobowiązania alimentacyjnego, do którego odnosi się postępowanie główne, jest ojcem wierzyciela, Valentiny Mölk. Od kilku lat dłużnik, A. Mölk, ma miejsce zwykłego pobytu w Austrii, podczas gdy wierzyciel, V. Mölk, ma miejsce zwykłego pobytu we Włoszech.

10. Na mocy postanowienia Bezirksgericht Innsbruck (sądu okręgowego w Innsbrucku, Austria) z dnia 10 października 2014 r. dłużnik jest zobowiązany do zapłaty na rzecz wierzyciela świadczeń alimentacyjnych w kwocie 650 EUR miesięcznie. Rozstrzygnięcie dotyczące świadczeń alimentacyjnych zostało wydane na podstawie prawa austriackiego. Postępowanie, w którym wydano postanowienie z dnia 10 października 2014 r., zostało wszczęte z inicjatywy wierzyciela.

11. W 2015 roku dłużnik wystąpił przed Bezirksgericht Innsbruck (sąd okręgowy w Innsbrucku) z żądaniem obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych z 650 EUR do 490 EUR, począwszy od dnia 1 lutego 2015 r.[4]. W uzasadnieniu tego żądania dłużnik wskazał, że jego dochody uległy zmniejszeniu na skutek zniesienia przyznawanej mu dotychczas premii rocznej. Wierzyciel wniósł o oddalenie tego żądania.

3 Rozporządzenie Rady z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz.U. 2009, L 7, s. 1; sprostowanie Dz.U. 2011, L 131, s. 26).

4 We wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym sąd odsyłający posługuje się sformułowaniami wskazującymi, że zarówno żądanie zasądzenia świadczeń alimentacyjnych na rzecz wierzyciela, jak również żądanie zmierzające do obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych, określane jest terminem „wniosek". Konsekwentnie strony postępowania wszczętego w wyniku wystąpienia z takim wnioskiem określane są jako „wnioskodawca" i „uczestnik postępowania". Przypuszczam, że takie rozwiązanie podyktowane jest charakterem tego postępowania na tle austriackich przepisów proceduralnych, które w ten sposób unikają traktowania sprawy dotyczącej świadczeń alimentacyjnych jako postępowania spornego, w którym role procesowe „wnioskodawcy" i „uczestnika" odpowiadałyby roli procesowej „powoda" i „pozwanego". Niemniej na przykład w polskiej wersji językowej protokołu haskiego z 2007 r. art. 4 ust. 3 tego protokołu odnosi się nie do „zgłoszenia wniosku" przez wierzyciela alimentacyjnego, lecz do „wytoczenia powództwa". Niektóre inne wersje językowe posługują się natomiast sformułowaniami bardziej ogólnymi, które nie przesądzają tej kwestii. Na przykład w wersji francuskiej występuje sformułowanie: „le créancier a saisi l'autorité compétente", w wersji angielskiej: „the creditor has seized the competent authority", a w wersji niemieckiej: „die berechtigte Person die zuständige Behörde […] angerufen". Niemniej jednak w rozporządzeniu nr 4/2009, o którym mowa w drugim pytaniu prejudycjalnym, prawodawca Unii posłużył się pojęciami „powoda" i „pozwanego", nie zaś „wnioskodawcy" i „uczestnika". Stąd w niniejszej opinii będę posługiwał się pojęciami zaczerpniętymi z rozporządzenia nr 4/2009 („powód", „pozwany") tam, gdzie będzie to konieczne dla określenia ról procesowych stron postępowania.

12. Postanowieniem z dnia 11 grudnia 2015 r. Bezirksgericht Innsbruck (sąd okręgowy w Innsbrucku) oddalił żądanie zmierzające do obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych. W ocenie tego sądu żądanie dłużnika należało rozpoznać na podstawie prawa włoskiego, gdyż wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu we Włoszech.

13. Wnioskodawca zaskarżył postanowienie z dnia 11 grudnia 2015 r. przed Landesgericht Innsbruck (sąd krajowy w Innsbrucku, Austria). Sąd odwoławczy postanowieniem z dnia 9 marca 2016 r. utrzymał w mocy postanowienie sądu pierwszej instancji.

14. W przeciwieństwie do sądu pierwszej instancji sąd odwoławczy uznał jednak, że do oceny żądania zmierzającego do obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych należy zastosować prawo austriackie. Na podstawie prawa austriackiego rozstrzygnięto bowiem o świadczeniach alimentacyjnych w postanowieniu z dnia 10 października 2014 r. Stosownie zaś do art. 3 ust. 2 protokołu haskiego z 2007 r. („W przypadku zmiany miejsca zwykłego pobytu wierzyciela stosuje się prawo państwa, w którym wierzyciel ma nowe miejsce zwykłego pobytu, od momentu, w którym nastąpiła ta zmiana") zmiana prawa właściwego może nastąpić, jeżeli doszło do zmiany okoliczności faktycznych, za pomocą których normy kolizyjne zamieszczone w tym protokole wyznaczają prawo właściwe dla zobowiązania alimentacyjnego. Skoro po wydaniu postanowienia z dnia 10 października 2014 r. nie doszło do zmiany miejsca zwykłego pobytu żadnej ze stron zobowiązania alimentacyjnego, to – w ocenie sądu odwoławczego – nie mogło dojść do zmiany prawa właściwego dla tego zobowiązania. Zdaniem tego sądu przyjęcie odmiennego poglądu, zakładającego, że do zmiany prawa właściwego może dojść pomimo braku zmiany takich okoliczności faktycznych, mogłoby prowadzić do sytuacji, w której konkurujące ze sobą żądania zmierzające, odpowiednio, do podwyższenia i obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych, byłyby oceniane na podstawie różnych praw właściwych.

15. Dłużnik zaskarżył postanowienie z dnia 9 marca 2016 r. przed sąd odsyłający. W ocenie wnioskodawcy to prawo włoskie powinno znaleźć zastosowanie do oceny zobowiązania alimentacyjnego. Prawidłowe zastosowanie tego prawa powinno ponadto prowadzić do uwzględnienia żądania zmierzającego do obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych.

IV. Pytania prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem

16. W tych okolicznościach Oberster Gerichtshof (sąd najwyższy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 4 ust. 3 w związku z art. 3 protokołu haskiego z 2007 r. należy interpretować w ten sposób, że do żądania dłużnika o obniżenie z powodu zmiany sytuacji dochodowej prawomocnie ustalonych świadczeń alimentacyjnych również wtedy stosuje się prawo państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu, gdy należne świadczenia alimentacyjne zostały uprzednio zasądzone na żądanie wierzyciela zgodnie z art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. na podstawie prawa państwa, w którym dłużnik ma niezmienione miejsce zwykłego pobytu?

W razie udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze:

2) Czy art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. należy interpretować w ten sposób, że wierzyciel »wytacza powództwo« przed właściwym organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, także w taki sposób, że przystępuje do wszczętego przez dłużnika przed tym organem postępowania poprzez wdanie się w spór w sprawie w rozumieniu art. 5 rozporządzenia nr 4/2009?".

17. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został złożony w sekretariacie Trybunału w dniu 25 kwietnia 2017 r.

18. Uwagi na piśmie przedstawili A. Mölk, rząd portugalski i Komisja Europejska.

V. Analiza

A. W przedmiocie pytania pierwszego

19. Poprzez swoje pierwsze pytanie prejudycjalne sąd odsyłający zmierza w istocie do wyjaśnienia, czy sam fakt wystąpienia przez wierzyciela z żądaniem zasądzenia na jego rzecz świadczeń alimentacyjnych przed organ państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, i wydanie przez ten organ orzeczenia na podstawie prawa obowiązującego w tym państwie (art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r.) oznacza, że prawo tego państwa powinno znajdować zastosowanie także w zainicjowanym później przez dłużnika postępowaniu mającym na celu zmianę wysokości świadczeń alimentacyjnych. Jak wynika z treści tego pytania oraz okoliczności faktycznych przedstawionych we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, chodzi tu o sytuację, w której zmianie nie uległo miejsce zwykłego pobytu dłużnika. Co więcej, z treści tego wniosku wynika, że zmianie nie uległo także miejsce zwykłego pobytu wierzyciela.

20. We wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym sąd odsyłający przytacza dwa odmienne stanowiska odnoszące się do tego zagadnienia.

21. Według pierwszego ze stanowisk art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. znajduje zastosowanie wyłącznie w postępowaniach zainicjowanych przez wierzyciela. W tym kontekście sąd odsyłający odwołuje się przede wszystkim do sprawozdania A. Bonomiego [5]. W pkt 67 tego sprawozdania wyjaśniono, że stosowanie prawa miejsca organu orzekającego w sprawie jest uzasadnione wówczas, gdy to wierzyciel występuje z żądaniem dotyczącym świadczeń alimentacyjnych przed organ tego państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik. Zbyt daleko idące byłoby natomiast stosowanie prawa miejsca organu orzekającego (prawa państwa miejsca zwykłego pobytu dłużnika) w sytuacji, w której postępowanie inicjowane jest przez dłużnika.

22. Sąd odsyłający wyjaśnia, że stanowisko to ma swoich zwolenników w piśmiennictwie. Twierdzi się bowiem, że prawem właściwym dla zobowiązania alimentacyjnego w postępowaniach wszczynanych z inicjatywy dłużnika jest prawo państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma wierzyciel (art. 3 ust. 1 protokołu haskiego z 2007 r.).

23. Z kolei drugie ze stanowisk zakłada, że prawo, na podstawie którego pierwotnie rozstrzygnięto o świadczeń alimentacyjnych w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela, powinno znaleźć zastosowanie także w kolejnym postępowaniu wszczętym z inicjatywy dłużnika. W przeciwnym razie dłużnik mógłby nawet po upływie stosunkowo niedługiego okresu zainicjować kolejne postępowanie, w którym zastosowania nie znajdowałoby prawo państwa, na podstawie którego zasądzono wcześniej świadczenia alimentacyjne na rzecz wierzyciela. Prowadziłoby to do ograniczenia uprawnienia wierzyciela do dokonania wyboru jako prawa właściwego dla zobowiązania alimentacyjnego prawa tego państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu.

5 Sprawozdanie wyjaśniające A. Bonomiego dotyczące protokołu haskiego z 2007 r., *Actes et documents de la Vingt et unième session de la Conférence de La Haye (2007)*, dostępne również w wersji elektronicznej: https://www.hcch.net/fr/publications-and-studies/details4/?pid=4898&dtid=3. Co prawda sprawozdania wyjaśniające do aktów opracowanych w ramach Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego nie mają charakteru wiążącego. Stanowią one jednak źródło cennych wskazówek dotyczących wykładni ich postanowień. Celem tych sprawozdań jest bowiem objaśnienie tego, jaki sens poszczególnym aktom opracowanym w ramach Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego pragnęły nadać delegacje uczestniczące w ich przygotowaniu. Zobacz https://www.hcch.net/fr/publications-and-studies/publications2/explanatory-reports.

1. Stanowiska stron

24. Alexander Mölk stoi na stanowisku, że art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. określa prawo właściwe dla zobowiązania alimentacyjnego wyłącznie w odniesieniu do postępowań wszczynanych przez wierzyciela przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu. Przepis ten nie znajduje natomiast zastosowania w postępowaniach wszczynanych z inicjatywy dłużnika.

25. W tym duchu utrzymane jest stanowisko Komisji, która zwraca uwagę, że art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. stanowi przepis o charakterze wyjątkowym, który musi tym samym podlegać wykładni zawężającej. Komisja odwołuje się w tym kontekście do pkt 67 sprawozdania A. Bonomiego i wyjaśnia, że art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. nie znajduje zastosowania w postępowaniach wszczynanych przez dłużnika przed organem państwa, w którym ten dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu. Co prawda może to niekiedy prowadzić do sytuacji, w której zastosowanie znajdzie prawo innego państwa aniżeli prawo na podstawie którego rozstrzygnięto o świadczeniach alimentacyjnych w postępowaniu wszczętym wcześniej z inicjatywy wierzyciela. Niemniej jednak takie ryzyko jest w ocenie Komisji wpisane w system norm kolizyjnych ustanowionych protokołem haskim z 2007 r.

26. Z kolei rząd portugalski uważa, że art. 4 protokołu haskiego z 2007 r. ustanawia szczególne normy kolizyjne, które mają na celu uprzywilejowanie pewnych kategorii wierzycieli alimentacyjnych. Występując przed organ państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, wierzyciel może doprowadzić do zastosowania legis fori jako prawa właściwego do oceny zobowiązania alimentacyjnego. Stąd przy niezmienionych okolicznościach faktycznych prawo tego państwa powinno znajdować zastosowanie także do oceny zobowiązania alimentacyjnego w kolejnych postępowaniach. W ocenie tego rządu stanowisko przeciwne prowadziłoby do sytuacji, w której konkurujące ze sobą żądania, dotyczące, odpowiednio, podwyższenia i obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych, rozstrzygane byłyby na podstawie dwóch różnych praw właściwych.

2. Uwaga wprowadzająca

27. Na wstępie należy zwrócić uwagę, że pierwsze pytanie prejudycjalne w istocie nie odnosi się do tego, czy art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. powinien znaleźć zastosowanie w postępowaniu głównym. Tego zagadnienia dotyczy bowiem drugie pytanie prejudycjalne. Poprzez pierwsze pytanie prejudycjalne sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy skutki zastosowania art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w jednym postępowaniu rozciągają się także na kolejne postępowania dotyczące tego samego zobowiązania alimentacyjnego, a precyzyjnie rzecz ujmując – na postępowanie zainicjowane przez dłużnika w celu obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych.

28. Oznacza to, jak sądzę, że w drodze wykładni językowej art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. nie można sformułować jednoznacznych wniosków pozwalających na udzielenie odpowiedzi na pierwsze pytanie prejudycjalne. Na tle tego przepisu jest bowiem oczywiste, że lex fori znajduje zastosowanie w postępowaniu wszczętym przez wierzyciela przed organem państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik. Przepis ten nie rozstrzyga natomiast o tym, czy zastosowanie legis fori w takim postępowaniu wywołuje skutki w kolejnych postępowaniach dotyczących tego samego zobowiązania alimentacyjnego, które wszczynane są przez dłużnika. Uważam zatem, że pierwsze pytanie prejudycjalne należy rozpatrywać w świetle systematyki protokołu haskiego z 2007 r. oraz ratio legis art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r.

3. Stosowanie legis fori na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w świetle innych przepisów tego protokołu dopuszczających wybór prawa właściwego dla zobowiązań alimentacyjnych

a) Artykuł 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. jako przepis pozwalający wierzycielowi na dokonanie wyboru prawa właściwego dla zobowiązania alimentacyjnego

29. Stanowisko rządu portugalskiego – podobnie jak niektóre z poglądów przytoczonych przez sąd odsyłający – sprowadza się do przekonania, że odmowa stosowania w kolejnym postępowaniu tego prawa, które znalazło zastosowanie we wcześniejszym postępowaniu na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego, prowadziłaby do ograniczenia uprawnień wierzyciela, które zostały określone w tym przepisie. Pogląd ten opiera się na założeniu, że wierzyciel ma możliwość dokonania wyboru prawa właściwego dla zobowiązania alimentacyjnego w drodze wystąpienia z żądaniem dotyczącym świadczeń alimentacyjnych przed organ tego państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik.

30. Mam jednak wątpliwość, czy stanowisko to prawidłowo odzwierciedla rolę art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w systemie norm kolizyjnych ustanowionych tym protokołem.

31. Na tle protokołu haskiego z 2007 r. prawem zasadniczo właściwym dla zobowiązania alimentacyjnego jest prawo państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu (art. 3 ust. 1 tego protokołu). W odniesieniu do niektórych kategorii zobowiązań alimentacyjnych twórcy protokołu haskiego z 2007 r. przewidzieli jednak szczególne normy kolizyjne. Chodzi tu w szczególności o świadczenia alimentacyjne przypadające od rodziców na rzecz ich dzieci [art. 4 ust. 1 lit. a) protokołu haskiego z 2007 r.].

32. Celem norm kolizyjnych zamieszczonych w art. 4 ust. 2, 3 i 4 protokołu haskiego z 2007 r. jest określenie prawa, które może w dalszej kolejności znaleźć zastosowanie jako prawo właściwe do oceny zobowiązania alimentacyjnego, jeżeli na mocy prawa zasadniczo właściwego dla tego zobowiązania wierzyciel nie może uzyskać świadczeń alimentacyjnych od dłużnika.

33. W przypadku postępowań, w których zastosowanie znajduje art. 4 ust. 2 protokołu haskiego z 2007 r., prawem zasadniczo właściwym dla zobowiązania alimentacyjnego jest – po myśli art. 3 tego protokołu – prawo państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu. Następnie, jeżeli wierzyciel nie może uzyskać świadczeń alimentacyjnych na mocy tego prawa – zastosowanie znajduje prawo państwa sądu orzekającego (art. 4 ust. 2 protokołu haskiego z 2007 r.)[6]. Wreszcie jeżeli na podstawie tego prawa wierzyciel nie może uzyskać świadczeń alimentacyjnych, zastosowanie znajduje prawo państwa wspólnego obywatelstwa stron (art. 4 ust. 4 protokołu).

34. W odmienny sposób przedstawia się jednak kolejność praw, które mogą znaleźć zastosowanie do oceny zobowiązania alimentacyjnego, w przypadkach objętych zakresem zastosowania art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. Jeśli bowiem wierzyciel występuje przed organ państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, stosuje się prawo tego państwa (lex fori). Jeżeli wierzyciel nie jest w stanie uzyskać świadczeń alimentacyjnych od dłużnika na mocy legis fori, w drugiej kolejności zastosowanie znajduje prawo tego państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu.

35. Oznacza to, że wierzyciel – decydując się na wystąpienie z żądaniem dotyczącym świadczeń alimentacyjnych przed organ państwa miejsca zwykłego pobytu dłużnika – może wpłynąć na to, jakie prawo jest zasadniczo właściwe do oceny zobowiązania alimentacyjnego. W postępowaniu przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, wierzyciel nie może jednak żądać, żeby jako prawo zasadniczo właściwe dla zobowiązania alimentacyjnego zastosowane zostało (zamiast

6 Co ważne, pomijając sytuacje, w których dochodzi do zmiany miejsca zwykłego pobytu stron zobowiązania alimentacyjnego, taka możliwość istnieje wyłącznie wówczas, gdy prawem państwa organu orzekającego nie jest prawo tego państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu. Zobacz moja opinia z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie KP (C-83/17, EU:C:2018:46, pkt 48, 49).

legis fori) prawo tego państwa, w którym ma on miejsce zwykłego pobytu. Prawo to może znaleźć zastosowanie dopiero w drugiej kolejności, jeśli na mocy legis fori wierzyciel nie może uzyskać świadczeń alimentacyjnych od dłużnika. Artykuł 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. nie odnosi się zatem do wyboru prawa właściwego w ścisłym znaczeniu tego pojęcia. Chodzi tu raczej o zjawisko, które polega na dokonaniu wyboru prawa pośrednio, względnie – nawiązując do sformułowania, którym posłużył się Trybunał w swoim orzecznictwie w nieco innym kontekście – na dokonaniu wyboru prawa de facto [7].

36. Dostrzegając tę osobliwość art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r., należy moim zdaniem rozważyć, czy skutki zastosowania tego przepisu powinny być zrównywane z pełnoprawnym wyborem prawa właściwego dla zobowiązania alimentacyjnego, który, co do zasady, wywołuje skutki we wszystkich postępowaniach dotyczących określonego zobowiązania alimentacyjnego.

b) Skutki zastosowania legis fori w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela

37. Dla przypomnienia, na tle protokołu haskiego z 2007 r. strony mają możliwość doprowadzenia do swoistego „usztywnienia" kwestii prawa właściwego dla zobowiązania alimentacyjnego w drodze dokonania wyboru prawa właściwego na podstawie art. 8 ust. 1 protokołu haskiego z 2007 r. Dokonany na podstawie tego przepisu wybór wywołuje skutki, co do zasady, we wszystkich postępowaniach, które dotyczą danego zobowiązania alimentacyjnego.

38. Wątpliwość sądu odsyłającego można zatem sprowadzić do następującego pytania: czy możliwość wpłynięcia przez wierzyciela na wskazanie prawa właściwego poprzez wszczęcie postępowania przed organem państwa miejsca zwykłego pobytu dłużnika należy zrównać w skutkach z wyborem prawa właściwego dokonanym przez strony na podstawie art. 8 protokołu haskiego z 2007 r.

39. Na podstawie art. 8 protokołu haskiego z 2007 r. strony mogą dokonać wyboru jednego z kilku praw. W myśl art. 8 lit. b) tego protokołu wybór ten może polegać w szczególności na wskazaniu jako właściwego prawa państwa, w którym jedna ze stron zobowiązania alimentacyjnego ma miejsce zwykłego pobytu w chwili wyboru. Co ważne, prawo państwa, w którym jedna ze stron ma miejsce zwykłego pobytu, znajduje zastosowanie jako prawo wybrane w każdym postępowaniu dotyczącym tego zobowiązania alimentacyjnego, niezależnie od tego, czy konkretne postępowanie jest prowadzone przez organ tego państwa.

40. Na innym założeniu opiera się natomiast art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. Chodzi tu wyłącznie o stosowanie legis fori w postępowaniach wszczynanych z inicjatywy wierzyciela przed organem tego państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik. W odróżnieniu od wyboru prawa dokonywanego na podstawie art. 8 protokołu haskiego z 2007 r. celem art. 4 ust. 3 tego protokołu nie jest zatem „usztywnienie" prawa właściwego dla określonego zobowiązania alimentacyjnego, tak aby znajdowało ono zastosowanie jako prawo właściwe w każdym postępowaniu dotyczącym danego zobowiązania alimentacyjnego.

7 W wyroku z dnia 28 lipca 2016 r., Verein für Konsumenteninformation (C-191/15, EU:C:2016:612, pkt 47) Trybunał wyjaśnił, że w drodze dokonania wyboru prawa właściwego dla zobowiązania umownego na podstawie art. 4 ust. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.U. 2008, L 177, s. 6) w niektórych przypadkach można „de facto […] dokonać wyboru prawa", któremu podlega zobowiązanie pozaumowne. W ten sposób Trybunał nawiązał do utrwalonego w doktrynie podziału na bezpośredni wybór prawa właściwego oraz pośredni wybór prawa właściwego (J. Basedow, The Law of Open Societies – Private Ordering and Public Regulation of International Relations, *Recueil des cours de l'Académie de la Haye*, vol. 360, 2013, s. 239 i n.), określany niekiedy także jako wpływ pośredni na właściwość prawa (M. Pazdan, Kolizyjnoprawny wybór prawa a inne przejawy autonomii woli w prawie prywatnym międzynarodowym, w: A. Matlak, S. Stanisławkska-Koc (red.), *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Janoszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, Warszawa, Wolters Kluwer Polska 2013, s. 782 i n.).

41. Co więcej, w protokole haskim z 2007 r. wyraźnie odróżnia się skutki wyboru prawa właściwego dokonywanego na podstawie art. 8 tego protokołu od wyboru dokonywanego na podstawie jego art. 7. Ten ostatni przepis przewiduje możliwość dokonania wyboru legis fori do celów konkretnego postępowania. Wybór dokonany na podstawie tego przepisu nie wywołuje zatem skutków w kolejnych postępowaniach dotyczących tego samego zobowiązania alimentacyjnego.

42. Twórcy protokołu dostrzegali zatem, że niekiedy wybór prawa do celów konkretnego postępowania może leżeć w interesie stron zobowiązania alimentacyjnego, chociaż zasadniczo każda z nich może następnie wszcząć kolejne postępowanie, w którym wybór ten nie będzie miał już znaczenia. Na tle protokołu haskiego z 2007 r. nie można zatem wykluczać możliwości stosowania różnych praw właściwych w kolejnych postępowaniach prowadzonych pomiędzy tymi samymi stronami. Takie rozwiązanie wydaje się być wpisane w system norm kolizyjnych ustanowionych tym protokołem.

43. Sadzę zatem, że skutki zastosowania legis fori na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w postępowaniu wszczętym przez wierzyciela przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, nie są tożsame ze skutkami dokonania wyboru prawa właściwego na podstawie art. 8 tego protokołu. Skutki zastosowania legis fori na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. wykazują pewne podobieństwo do skutków dokonania wyboru prawa właściwego dokonywanego do celów konkretnego postępowania na podstawie art. 7 protokołu haskiego z 2007 r. Zastosowanie na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela prawa tego państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, nie przesądza zatem o tym, że to samo prawo musi znaleźć zastosowanie w kolejnym postępowaniu wszczętym z inicjatywy dłużnika.

c) Ograniczenia skutków, które wywołuje wybór prawa właściwego dokonany na podstawie norm protokołu haskiego z 2007 r.

44. Na rzecz stanowiska, zgodnie z którym zastosowanie legis fori w postępowaniu wszczętym przez wierzyciela nie wywołuje skutków w kolejnych postępowaniach wszczynanych przez dłużnika, przemawia także istnienie pewnych ograniczeń dotyczących wyboru prawa dokonywanego na podstawie art. 8 protokołu haskiego z 2007 r., które nie występują w przypadku wyboru dokonywanego na podstawie art. 7 tego protokołu.

45. Po pierwsze, stosownie do art. 8 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. wybór prawa właściwego nie może zostać dokonany w odniesieniu do świadczeń alimentacyjnych przypadających na rzecz osoby, która nie ukończyła 18 roku życia [8].

46. Tego rodzaju ograniczenie dopuszczalności wyboru prawa właściwego nie zostało przewidziane w art. 7 protokołu haskiego z 2007 r. W pkt 111 sprawozdania A. Bonomiego tłumaczy się to tym, że płynące z wyboru dokonywanego do celów konkretnego postępowania zagrożenia dla stron zobowiązania alimentacyjnego są mniejsze aniżeli w przypadku wyboru dokonywanego na podstawie art. 8 tego protokołu, który wywołuje trwałe skutki we wszystkich postępowaniach dotyczących tego samego zobowiązania alimentacyjnego. Oznacza to, że także osoba, która nie ukończyła 18 roku życia, może wraz z dłużnikiem dokonać wyboru prawa właściwego do celów konkretnego postępowania na podstawie art. 7 protokołu haskiego z 2007 r.

8 Co prawda postępowanie główne zostało wszczęte w 2015 r., podczas gdy wierzyciel w postępowaniu głównym urodził się w 1996 r. Oznacza to, że przed wszczęciem postępowania głównego wierzyciel ukończył 18 rok życia. Nie jest jednak jasne, czy wierzyciel osiągnął ten wiek już w chwili wszczęcia postępowania, w którym wydane zostało postanowienie z dnia 10 października 2014 r. Nie ma to jednak rozstrzygającego znaczenia dla analizy odnoszącej się do pierwszego pytania prejudycjalnego. Wykładnia art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r., której Trybunał dokona w wyroku wydanym w niniejszej sprawie, będzie miała zastosowanie także w innych okolicznościach faktycznych aniżeli te, które wystąpiły w postępowaniu głównym.

47. Analogiczne ograniczenie dotyczące dopuszczalności dokonania pośrednio wyboru prawa właściwego w drodze wszczęcia przez wierzyciela postępowania przed organem tego państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, nie zostało także wyraźnie sformułowane w art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. Przepis ten odnosi się natomiast między innymi do postępowań dotyczących świadczeń alimentacyjnych przypadających na rzecz dzieci od ich rodziców [art. 4 ust. 1 lit. a) protokołu haskiego z 2007 r.]. Chodzi tu zatem także o świadczenia alimentacyjne przypadające na rzecz osób, które nie ukończyły 18 roku życia. Mowa zatem o osobach, które nie mogłyby dokonać wyboru prawa właściwego na podstawie art. 8 ust. 1 protokołu haskiego z 2007 r. z uwagi na ograniczenie ustanowione w art. 8 ust. 3 tego protokołu.

48. Moim zdaniem także prawo wskazane jako właściwe na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. znajduje zastosowanie wyłącznie w konkretnym postępowaniu, które zostało wszczęte przez wierzyciela przed organem państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik. Odmienne rozwiązanie, zakładające, że zastosowanie prawa państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, miałoby wywoływać skutki także w kolejnych postępowaniach wszczynanych przez dłużnika, pozwalałoby na obchodzenie zakazu ustanowionego w art. 8 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w tych przypadkach, w których wierzyciel nie ukończył 18 roku życia[9].

49. Po drugie, stosownie do art. 8 ust. 5 protokołu haskiego z 2007 r. prawa wybranego nie stosuje się, jeżeli jego zastosowanie mogłoby prowadzić do oczywiście niesprawiedliwych lub niesłusznych skutków dla jednej ze stron, chyba że w chwili wyboru prawa strony były w pełni poinformowane i świadome skutków swojego wyboru. Takiego ograniczenia nie przewiduje art. 7 protokołu haskiego z 2007 r.

50. Artykuł 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. także nie uzależnia stosowania prawo tego państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, od tego, jakie skutki dla stron zobowiązania alimentacyjnego wywołuje prawo tego państwa. Oznacza to, że – jak wyjaśniono w pkt 66 sprawozdania A. Bonomiego – lex fori jest stosowane w postępowaniach wszczynanych przez wierzyciela przed organem państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, także wtedy, gdy prawo to jest mniej korzystne dla wierzyciela niż prawo miejsca zwykłego pobytu tego wierzyciela. Brak w art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. rozwiązania analogicznego do art. 8 ust. 5 tego protokołu można by wyjaśnić tym, że wskazanie legis fori jako prawa właściwego do oceny zobowiązania alimentacyjnego ma charakter nietrwały.

51. Uważam zatem, że scharakteryzowane wyżej różnice pomiędzy art. 8 oraz art. 4 ust. 3 protokołu haskiego przemawiają na rzecz stanowiska, zgodnie z którym zastosowanie legis fori na mocy tego ostatniego przepisu w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela przed organem państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, nie oznacza, że prawo to powinno znajdować zastosowanie także w kolejnych postępowaniach wszczynanych z inicjatywy dłużnika.

52. Chociaż wnioski płynące z wykładni systemowej protokołu haskiego z 2007 r. wydają mi się być jednoznaczne, to w dalszej kolejności skonfrontuję je z ratio legis art. 4 ust. 3 tego protokołu.

9 Na tę kwestię zwracałem uwagę w mojej opinii w sprawie KP (C-83/17, EU:C:2018:46, przypis 23).

4. Ratio legis stosowania legis fori na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r.

53. W świetle wyjaśnień zamieszczonych w pkt 66 sprawozdania A. Bonomiego zasadniczym powodem, dla którego art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. nakazuje stosowanie legis fori w postępowaniach wszczynanych przez wierzyciela przed organem państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, jest dążenie do unikania sytuacji, w której organ rozpoznający sprawę alimentacyjną będzie stosował prawo obce. Mogłoby to bowiem okazać się czasochłonne i generować zbędne koszty [10].

54. W tym kontekście chciałbym zwrócić uwagę na pewną osobliwość postępowania, na kanwie którego sąd odsyłający wystąpił z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Otóż postępowanie główne zostało zainicjowane przeciwko wierzycielowi alimentacyjnemu przez dłużnika przed sądem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu (sądem austriackim).

55. W międzynarodowym postępowaniu cywilnym szeroko przyjętym rozwiązaniem jest możliwość wszczynania przez powoda postępowań przed sądami tego państwa, które w pewien sposób związane jest z osobą pozwanego. Może tu chodzić w szczególności o miejsce zwykłego pobytu pozwanego. Takie rozwiązanie odzwierciedla zasadę actor sequitur forum rei [11].

56. Niekiedy normy jurysdykcyjne przewidują odstępstwa od tej zasady. Mają one jednak charakter wyjątkowy. Jest tak, na przykład, na tle rozporządzenia nr 4/2009, które pozwala wierzycielowi alimentacyjnemu na wszczynanie postępowań przeciwko dłużnikowi przed sądem miejsca zwykłego pobytu wierzyciela. W rozporządzeniu nr 4/2009 nie przewidziano natomiast analogicznego uregulowania, które pozwalałoby dłużnikowi na wszczynanie postępowań przeciwko wierzycielowi przed sądami miejsca zwykłego pobytu dłużnika. Wynika to z założenia, że wierzyciel alimentacyjny jest „stroną słabszą", która wymaga dodatkowej ochrony na płaszczyźnie jurysdykcyjnej.

57. Oznacza to, że w okolicznościach takich jak te, do których odnosi się niniejsza sprawa, postępowanie główne toczy się przed sądem, który nie jest zasadniczo właściwy do prowadzenia spraw alimentacyjnych wszczynanych przez dłużnika przeciwko wierzycielowi. Z treści drugiego pytania prejudycjalnego mogę jednak wnioskować, że sąd pierwszej instancji uznał się za właściwy do prowadzenia sprawy, gdyż wierzyciel wdał się w spór, nie podnosząc zarzutu braku jurysdykcji tego sądu. Możliwość uzyskania jurysdykcji przez sąd, który nie jest zasadniczo właściwy do rozpoznania sprawy alimentacyjnej, na skutek wdania się wierzyciela w spór przewiduje art. 5 rozporządzenia nr 4/2009. Przepis ten został zresztą przywołany w treści drugiego pytania prejudycjalnego.

58. Gdyby w okolicznościach takich jak te, do których odnosi się niniejsza sprawa, wierzyciel zakwestionowała jurysdykcję sądu pierwszej instancji w postępowaniu głównym, sąd ten zapewne uznałby się za niewłaściwy do prowadzenia sprawy. W konsekwencji dłużnik musiałby wszcząć postępowanie przed sądem miejsca zwykłego pobytu wierzyciela alimentacyjnego (sądem włoskim). Dla tego sądu prawo państwa miejsca zwykłego pobytu dłużnika (prawo austriackie), na podstawie którego rozstrzygnięto o świadczeniach alimentacyjnych w postanowieniu z dnia 10 października 2014 r., nie byłoby lege fori, lecz prawem obcym.

10 Zobacz także L. Walker, Maintenance and Child Support in Private International Law, Oxford – Portland, Hart Publishing 2015, s. 83. Jest to zatem rozwiązanie odmienne od tego, które zostało przewidziane w art. 4 ust. 2 protokołu haskiego z 2007 r. Na tle tego przepisu lex fori pełni rolą drugorzędną. Zgodnie z art. 4 ust. 2 protokołu haskiego z 2007 r. lex fori znajduje zastosowanie, dopiero jeżeli wierzyciel nie może uzyskać świadczeń alimentacyjnych na mocy prawa zasadniczo właściwego dla zobowiązania alimentacyjnego, to jest prawa tego państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu. Nie chodzi tu zatem o przyspieszenie postępowania i obniżenie jego kosztów, skoro i tak prawem zasadniczo właściwym jest prawo państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu. Nie musi to rzecz jasna być prawo tego państwa, w którym siedzibę ma organ orzekający w danej sprawie. W takich przypadkach art. 4 ust. 2 protokołu haskiego z 2007 r., co do zasady, nie znajduje zastosowania. Zobacz moja opinia w sprawie KP (C-83/17, EU:C:2018:46, pkt 48, 49).

11 V. Lazić, Procedural Justice for 'Weaker Parties' in Cross-Border Litigation under the EU Regulatory Scheme, *Utrecht Law Review 2014*, vol. 10, issue 4, s. 105, przypis 38.

59. Na rzecz udzielenia na pierwsze pytanie prejudycjalne odpowiedzi zakładającej, że zastosowanie legis fori na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela powoduje, że prawo to znajduje zastosowanie także w postępowaniu wszczętym następnie przez dłużnika, nie może zatem przemawiać to, że w postępowaniu głównym sądy austriackie będą stosowały prawo austriackie.

60. Prawdą jest, że postępowanie główne prowadzone jest przed sądem miejsca zwykłego pobytu dłużnika (sądem austriackim), dla którego prawo tego państwa, na podstawie którego zasądzono wcześniej świadczenia alimentacyjne, stanowi lege fori.

61. Z taką sytuacją nie mielibyśmy bowiem do czynienia w sytuacji, w której dłużnik wystąpiłby z żądaniem zmierzającym do obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych przed sąd zasadniczo właściwy do rozstrzygnięcia tego żądania (sąd państwa, w którym wierzyciel ma miejsce zwykłego pobytu). W takiej sytuacji prawo państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, a na podstawie którego orzeczono o świadczeniach alimentacyjnych w postanowieniu z dnia 10 października 2014 r., byłoby stosowane wbrew założeniu, na którym oparty jest art. 4 ust. 3 tego protokołu. Nie byłoby to bowiem lex fori.

62. Stąd także w świetle ratio legis art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. zastosowanie legis fori na mocy tego przepisu w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela przed organem miejsca zwykłego pobytu dłużnika nie oznacza, że prawo to powinno znajdować zastosowanie także w kolejnych postępowaniach wszczynanych przed dłużnika.

5. Stosowanie różnych praw właściwych w ramach postępowań zmierzających do podwyższenia i obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych

63. Rozumiem argument rządu portugalskiego, który wskazuje, że udzielenie twierdzącej odpowiedzi na pierwsze pytanie prejudycjalne może prowadzić do sytuacji, w której konkurujące ze sobą żądania, dotyczące, odpowiednio, podwyższenia i obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych, rozstrzygane byłyby na podstawie dwóch różnych praw właściwych.

64. Podzielam jednak w tym względzie stanowisko Komisji, która wskazuje, że taka ewentualność jest wpisana w system norm kolizyjnych ustanowionych protokołem haskim z 2007 r. W pkt 42 niniejszej opinii wskazałem zresztą, że możliwość stosowania różnych praw jako właściwych dla zobowiązania alimentacyjnego w kolejnych postępowaniach prowadzonych pomiędzy tymi samymi stronami stanowi naturalną konsekwencję dokonania wyboru prawa właściwego dla konkretnego postępowania na podstawie art. 7 protokołu haskiego z 2007 r.

65. Uważam zatem, że konieczność stosowania różnych praw właściwych w kolejnych postępowaniach odnoszących się do tego samego zobowiązania alimentacyjnego nie przemawia na rzecz odstąpienia od wykładni systemowej i celowościowej art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r., zgodnie z którą skutki zastosowania legis fori w postępowaniu wszczętym przez wierzyciela przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, wyczerpują się w tym postępowaniu.

66. Mając to na uwadze, proponuję, ażeby Trybunał udzielił na pierwsze pytanie prejudycjalne następującej odpowiedzi: art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. należy interpretować w ten sposób, że rozstrzygnięcie o świadczeniach alimentacyjnych na podstawie prawa państwa organu orzekającego w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela przeciwko dłużnikowi przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, nie powoduje, że prawo tego państwa znajduje zastosowania w późniejszym postępowaniu wszczętym przez dłużnika przeciwko wierzycielowi w celu obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych.

B. W przedmiocie pytania drugiego

67. Drugie pytanie prejudycjalne zostało sformułowane na wypadek, gdyby Trybunał uznał, że w okolicznościach takich jak te, których dotyczy postępowanie główne, dla zastosowania prawa państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, nie jest wystarczającą przesłanką fakt, że uprzednio rozstrzygnięto o świadczeniach alimentacyjnych na podstawie tego prawa. Poprzez drugie pytanie prejudycjalne sąd odsyłający pragnie ustalić, czy wdanie się przez wierzyciela w spór przed organem, który nie jest zasadniczo właściwy do rozstrzygnięcia sprawy alimentacyjnej, jest równoznaczne z „[wytoczeniem przez tego wierzyciela] powództwa przed właściwym organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu" w rozumieniu art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. Oznaczałoby to, że prawo tego państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, znajduje zastosowanie w postępowaniu głównym jako prawo miejsca organu orzekającego w sprawie.

68. W tym kontekście sąd odsyłający wskazuje, że w sytuacji, w której dłużnik występuje z żądaniem dotyczącym świadczeń alimentacyjnych przed organ miejsca swojego zwykłego pobytu, wierzyciel może zakwestionować istnienie jurysdykcji po stronie tego organu [12]. Sąd odsyłający zastanawia się, czy nie należałoby tym samym przyjąć, że wierzyciel, który wdaje się w spór i nie kwestionuje jurysdykcji tego organu, w istocie „wytacza powództwo przed właściwym organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu" w rozumieniu art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r.

69. Alexander Mölk i Komisja proponują udzielenie odpowiedzi przeczącej na drugie pytanie prejudycjalne. Z kolei rząd portugalski uważa, że proponowana przez ten rząd odpowiedź na pierwsze pytanie prejudycjalne przesądza o odpowiedzi na drugie pytanie prejudycjalne.

70. W celu udzielenia odpowiedzi na drugie pytanie prejudycjalne należy zatem dokonać wykładni art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r., tak by ustalić, czy przepis ten znajduje zastosowanie w postępowaniu głównym.

1. Stosowanie legis fori w postępowaniach wszczynanych z inicjatywy dłużnika w świetle wykładni językowej art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. i wykładni systemowej tego protokołu

71. Dla przypomnienia – art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. znajduje zastosowanie w odniesieniu do wąskiej kategorii zobowiązań alimentacyjnych, i to wyłącznie w przypadku określonej konfiguracji procesowej. Przepis ten dotyczy między innymi zobowiązań alimentacyjnych rodziców na rzecz dzieci (art. 4 ust. 1 lit. a) protokołu haskiego z 2007 r.). Co więcej, nie jest on stosowany w każdym postępowaniu, które dotyczy świadczeń alimentacyjnych przypadających od rodziców na rzecz dzieci. Przepis ten znajduje zastosowanie wyłącznie „jeżeli wierzyciel wytoczył powództwo przed właściwym organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu".

72. Nie mam wątpliwości, że art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. jest przepisem o charakterze wyjątkowym. Z całą pewnością nie powinien podlegać wykładni rozszerzającej. Nic nie wskazuje na to, ażeby art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. miał znajdować zastosowanie także w sytuacji, w której to dłużnik wszczyna postępowanie przed organem miejsca swojego zwykłego pobytu. Oznaczałoby to bowiem, że ten przepis byłby stosowany we wszystkich postępowaniach prowadzonych przed organem miejsca zwykłego pobytu dłużnika.

12 Zobacz także pkt 54–58 niniejszej opinii.

73. Co więcej, art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. wyznacza swój zakres zastosowania za pomocą sformułowań odnoszących się do określonego układu okoliczności procesowych. Chodzi tu o sytuacje, w których wierzyciel występuje przed organ tego państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu. Nie odnajduję natomiast tego rodzaju sformułowań na przykład w art. 4 ust. 2 i ust. 4 protokołu haskiego z 2007 r.

74. Twórcy protokołu haskiego z 2007 r. nadali zatem art. 4 ust. 3 tego protokołu określone brzmienie, przewidując możliwość jego zastosowania w określonym układzie okoliczności procesowych, co wyraźnie kontrastuje z pozostałymi jednostkami redakcyjnymi art. 4 protokołu. Przez wzgląd na wyjątkowych charakter art. 4 ust. 3 nie należy moim zdaniem dokonywać jego wykładni rozszerzającej, tak ażeby uznać, że przepis ten powinien znajdować zastosowanie także w postępowaniu wszczynanym przez dłużnika. Odmienny pogląd mógłby w niektórzy sytuacjach prowadzić do stosowania art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w tych postępowaniach, w których zastosowanie znajdować powinien art. 4 ust. 2 tego protokołu.

75. Uważam zatem, że wnioski płynące z wykładni językowej art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. i wykładni systemowej tego protokołu wydają się jednoznacznie wykluczać możliwość stosowania legis fori w postępowaniach wszczynanych przez dłużnika przeciwko wierzycielowi przed organem tego państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik.

2. Stosowanie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. w postępowaniach wszczynanych z inicjatywy dłużnika w świetle ratio legis tego przepisu

76. Co prawda dostrzegam pewne zalety wynikające ze stosowania legis fori w postępowaniu wszczętym przez dłużnika przed organem tego państwa, w którym ten dłużnik miejsce zwykłego pobytu. Takie rozwiązanie mogłoby niekiedy przyczynić się do przyspieszenia postępowania i ograniczyć koszty związane z koniecznością ustalenia treści prawa obcego przez organ rozstrzygający o świadczeniach alimentacyjnych.

77. Niemniej jednak samo wdanie się przez wierzyciela w spór i niezakwestionowanie przez niego jurysdykcji nie oznacza, iż wierzyciel zgadza się na stosowanie określonego prawa właściwego. W niektórych przypadkach w interesie wierzyciela może być to, ażeby sprawa została rozpoznana przez organ miejsca zwykłego pobytu dłużnika. Te same względy nie muszą jednak powodować, że w interesie wierzyciela jest rozpoznanie sprawy na podstawie prawa tego państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu.

78. Przeciwko stanowisku zakładającemu, że art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. znajduje zastosowanie w postępowaniu prowadzonym przez organ, który uzyskał jurysdykcję na skutek wdania się wierzyciela w spór, przemawiają także wyjaśnienia zamieszczone w pkt 114 sprawozdania A. Bonomiego.

79. W tym sprawozdaniu wyjaśnia się, że z jednej strony możliwość dokonania wyboru legis fori jako prawa właściwego do celów konkretnego postępowania na podstawie art. 7 protokołu haskiego z 2007 r. jest pozbawiona znaczenia w odniesieniu do postępowań wszczynanych z inicjatywy wierzyciela (należącego do jednej z kategorii wymienionych w art. 4 ust. 1 tego protokołu) przed organami państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik. W sytuacji, w której wierzyciel występuje przed organ sądowy państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, lex fori znajduje zastosowanie jako prawo właściwe dla zobowiązania alimentacyjnego na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. Z drugiej strony wierzyciel i dłużnik mogą dokonać wyboru legis fori jako prawa właściwego do celów konkretnego postępowania na podstawie art. 7 protokołu haskiego z 2007 r. w sytuacji, w której to dłużnik występuje z żądaniem dotyczącym świadczeń alimentacyjnych przed organ państwa, w którym ten dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, o ile organ ten jest właściwy do rozpoznania danej sprawy.

80. W pkt 57 niniejszej opinii wyjaśniłem już, że organ państwa, w którym miejsce zwykłego pobytu ma dłużnik, może uzyskać jurysdykcję do prowadzenia postępowania wszczętego przez tego dłużnika w szczególności na skutek wdania się przez wierzyciela w spór. Chodzi tu zatem o takie okoliczności, do których odnosi się drugie pytanie prejudycjalne.

81. W świetle wyjaśnień zamieszczonych w pkt 114 sprawozdania A. Bonomiego strony postępowania głównego mogłyby dokonać wyboru legis fori jako prawa właściwego do celów konkretnego postępowania na podstawie art. 7 protokołu haskiego z 2007 r. Oznacza to, że art. 4 ust. 3 tego protokołu nie znajduje zastosowania w tym postępowaniu. W przeciwnym razie wybór legis fori do celów konkretnego postępowania nie byłby możliwy, gdyż prawo to byłoby już prawem właściwym na podstawie art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r.

82. Podsumowując: nie odnajduję przekonujących argumentów opartych na wykładni celowościowej, które uzasadniałyby przyjęcie rozwiązania odmiennego aniżeli to, na które wskazują wnioski płynące z językowej i systemowej art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. Nie ma zatem moim zdaniem uzasadnionych powodów, by uznać, że postępowanie jest inicjowane przez wierzyciela tylko dlatego, że wdaje się on w spór i nie kwestionuje jurysdykcji organu, przed którym toczy się to postępowanie.

83. W świetle poczynionych wyżej rozważań proponuję, ażeby na to pytanie Trybunał udzielił następującej odpowiedzi: art. 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. należy interpretować w ten sposób, że przepis ten nie znajduje zastosowania w sytuacji, w której wierzyciel wdaje się w spór w postępowaniu wszczętym z inicjatywy dłużnika przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, pomimo tego, że na skutek wdania się wierzyciela w spór organ ten uzyskuje jurysdykcję do prowadzenia postępowania na podstawie art. 5 rozporządzenia nr 4/2009.

VI. Wnioski

84. W świetle przedstawionych powyżej rozważań proponuję Trybunałowi udzielenie na pytania prejudycjalne przedłożone przez Oberster Gerichtshof (sąd najwyższy, Austria) następującej odpowiedzi:

1) Artykuł 4 ust. 3 Protokołu haskiego z dnia 23 listopada 2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych, który stanowi załącznik do decyzji Rady 2009/941/WE z dnia 30 listopada 2009 r., należy interpretować w ten sposób, że rozstrzygnięcie o świadczeniach alimentacyjnych na podstawie prawa państwa organu orzekającego w postępowaniu wszczętym z inicjatywy wierzyciela przeciwko dłużnikowi przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, nie powoduje, że prawo tego państwa znajduje zastosowania w późniejszym postępowaniu wszczętym przez dłużnika przeciwko wierzycielowi w celu obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych.

2) Artykuł 4 ust. 3 protokołu haskiego z 2007 r. należy interpretować w ten sposób, że przepis ten nie znajduje zastosowania w sytuacji, w której wierzyciel wdaje się w spór w postępowaniu wszczętym z inicjatywy dłużnika przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, pomimo tego, że na skutek wdania się wierzyciela w spór organ ten uzyskuje jurysdykcję do prowadzenia postępowania na podstawie art. 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych.